

Mirali Maxmudov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Kutubxona-axborot faoliyati" kafedrası
dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi
E-mail: makhmudovmirali@gmail.com*

Raximova Sevara

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
Axborot-resurs markazi. Ilmiy uslubiy axborot-ma'lumot
va (davriy nashrlar) bo'lim mudiri
E-mail: Sevara.Rahimova@mail.ru*

TA'LIMNING GLOBALLASHUVI SHAROITIDA UNIVERSITET KUTUBXONALARINI RIVOJLANISHI: NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI SHARHI

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada ta'limning globallashuvi sharoitida universitet kutubxonalarining rivojlanish tendensiyalari, ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni hamda faoliyatini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kutubxona xizmatlariga joriy etilishi, elektron axborot resurslarini shakllantirish, raqamli transformatsiya jarayonlari hamda xalqaro tajribalarning universitet kutubxonalari faoliyatiga ta'siri yoritilgan. Universitet kutubxonalarining ilmiy-ta'limiy jarayonlarni qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyati va ularni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari yuzasidan ilmiy xulosalar keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** ta'lim globallashuvi, universitet kutubxonasi, axborot-kutubxona faoliyati, raqamli transformatsiya, elektron resurslar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ilmiy axborot, kutubxona xizmatlari.*

UNIVERSITY LIBRARIES IN THE ERA OF EDUCATIONAL GLOBALIZATION: A REVIEW OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS

***Abstract.** This article examines the development trends of university libraries in the context of the globalization of education and analyzes the theoretical and methodological foundations for improving their activities in the modern educational*

system. The study highlights the implementation of information and communication technologies in library services, the development of electronic information resources, digital transformation processes, and the impact of international experience on university library activities. The article also emphasizes the role of university libraries in supporting educational and research processes and presents scientific conclusions on promising directions for their further development.

Keywords: *globalization of education, university library, library and information activities, digital transformation, electronic resources, information and communication technologies, scientific information, library services.*

Oliy ta'limning muhim tarkibiy bo'linmasi bo'lgan universitet kutubxonalariga ta'limning globallasuvi va oliy maktab makonini axborotlashtirish kabi keng qamrovli omillar kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Dunyoda universitet kutubxonalarini axborotlashtirish juda ta'sirli miqyosga yetdi. Talabalar, aspirantlar va o'qituvchilarning kompyuter sinflariga kirishlari universitetlarning ish soatlariga yaqin. Elektron kataloglar, elektron darsliklar, o'z avlodining to'liq matnli resurslari, elektron hujjatlarni yetkazib berish, veb-saytlarni ishlab chiqish va mazmuni, sinfda o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish, barcha dars materiallarini joylashtirgan holda professor-o'qituvchilar veb-saytlari. Aytishim kerakki, bir qator universitet kutubxonalarida axborotlashtirish maksimal darajaga yetadi. Texnologiya va dasturiy mahsulotlar takomillashtirishda davom yetadi, ammo ularni o'quv jarayoniga va ilmiy ishlarga kiritish shakllari allaqachon to'liq ochib berilgan.

Ushbu hodisalar universitet kutubxonalarini jadal rivojlanayotgan o'quv jarayoniga va kutubxona xizmati iste'molchilarining tobora yuqori axborot madaniyatiga muvofiq doimiy ravishda modernizatsiya qilish va o'zgartirishni talab qiladi. Shu maqsadda universitet kutubxonalarida kutubxona va axborot markazlariga aylantirilmoqda.

Globallasuv jarayonlarining universitet kutubxonalarining rivojlanishiga ta'sirini o'rganishning dolzarbligi ilmiy-nazariy darajani, empirik tadqiqotlar darajasini va globallasuv sharoitida universitet kutubxonalarida sodir bo'layotgan

jarayonlarni tahlil qilish, asosiy tendensiyalarni aniqlash va ularning rivojlanish imkoniyatlarini bashorat qilish zarurligidadir.

Biz ko'rsatgan mazmunli chegaralarda muammo bo'yicha maxsus umumlashtiruvchi tadqiqotlar o'tkazilmagan. Ushbu tadqiqot muammolariga to'xtalib o'tgan so'nggi yillardagi asarlar orasida yaratilgan monografiyalarini ta'kidlash joiz. Ular jumlasiga G.V.Geniyeva, T.V.Yeremenko, Ye.I.Kuzmin, R.S.Motulskiy, Y.L.Shrayberg tomonidan yaratilgan asarlarni ko'rsatish mumkin [2, 4–23-b]. Masalan G.V.Geniyevaning “Kutubxona madaniyatlararo aloqa markazi sifatida” monografiyasida [4] zamonaviy kutubxonani hozirgi madaniy tushunchalar kontekstida jamiyatning eng muhim institutlaridan biri deb biladi, kutubxonalar ijtimoiy institutlar sifatida globallashtirish bilan bevosita bog'liqligini, ular nafaqat global jarayonlarda ishtirok etishini, balki shuningdek, ularning faol ishtirokchi ekanligi qayd etilgan. “Kutubxona ijtimoiy institut sifatida” asarida Motulskiy kutubxonaning ijtimoiy institut sifatida genezisi va mohiyatini o'rganadi, jamiyatning axborot o'zgarishi davrida ularning rivojlanishining konseptual asoslarini bayon qilgan.

G.V.Varganova, AQShda kutubxonashunoslik va axborot tadqiqotlari [2], asarida universitet fanlari va oliy ta'lim tizimini yuqori darajada ushlab turish zarurati kutubxonalarga ma'lumotlarning bilimga ko'payishiga yordam beradigan universitetlarning tarkibiy bo'linmalari sifatida alohida talablar qo'yishiga e'tibor qaratadi.

So'nggi yillarda I.P.Burger, S.P.Galaktionova, N.A.Koryakovseva, Kudryashova va Ye.A.Livadonovanning nomzodlik dissertatsiyalarini ham alohida ta'kidlash joiz [2, 3–16-b].

Kudryashova va Ye.A.Livadonovanning asarlari universitet kutubxonalarini rivojlantirishning dolzarb masalalariga bag'ishlangan, masalan: universitet kutubxonasi missiyasining evolyusiyasi va uning axborot jamiyatiga o'tish davridagi o'zgarishi, universitetni dastlabki adabiyotlar bilan to'ldirish

xususiyatlari, talabalarning axborot madaniyatini rivojlantirishda universitet kutubxonasining o'rni.

Doktorlik dissertatsiyalari orasida T.V.Yeremenko va O.L.Lavrikning asarlari ta'kidlanishi kerak [8, 17-b]. T.V.Yeremenko Rossiya va AQShdagi universitet kutubxonalari tajribasini qiyosiy tahlil qilish asosida zamonaviy axborot-ta'lim muhitida universitet kutubxonasini rivojlantirish bo'yicha yaxlit qarashlar tizimini ishlab chiqdi, ayniqsa Rossiyadagi universitet kutubxonalari axborotlashtirish bosqichlariga katta e'tibor qaratdi. O.L.Lavrik o'z ishida zamonaviy axborot muhitida akademik kutubxonalarning rivojlanish xususiyatlarini, Internet resurslarini, axborot nashrlarining turlari va xillarini o'rgangan.

Ko'pgina rus kutubxonashunos olimlarining ilmiy izlanishlari chet Elda kutubxona nazariyasi va amaliyotini o'rganishga bag'ishlangan. Bular Ye.R.Sukiasyan, O.I.Talalakina, V.V.Skvorsov, R.S.Gilyarevskiy, T.F.Karatigina va ularning asarlaridir.

Globalashuv sharoitida oliy ta'lim muammolari bo'yicha tadqiqotlar va nashrlar soni ortib borayotganiga qaramay, globalashuv jarayonlarining universitet kutubxonalari rivojlanishiga ta'sirini har tomonlama tushunishga harakat qilinmagan. Shuning uchun ushbu maqolada biz ta'limni globalashuvi sharoitida universitet kutubxonasini rivojlantirishning ba'zi muammolarini ko'rib chiqishga harakat qilamiz.

Tadqiqotning maqsadi ta'limning globalashuvining universitet kutubxonalari rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilishdir.

Belgilangan maqsad quyidagi vazifalarni hal qilishni talab qiladi:

1. Ta'limdagi global o'zgarishlarning universitet kutubxonalari rivojlanishiga ta'sirini o'rganish.
2. Universitet kutubxonalari rivojlanishining turli jihatlarida ta'lim globalashuvining o'ziga xos ko'rinishlarini tahlil qilish.
3. Xorijiy universitet kutubxonalari tajribasini qiyosiy o'rganish;

4. Ta'limning globallashuvi jarayoniga universitet kutubxonalarini kiritish mezonlarini aniqlash.

Belgilangan maqsad va vazifalar kutubxonashunoslik, pedagogika va sotsiologiya chorrahasidagi tadqiqotlarning fanlararo xususiyatini nazarda tutadi. Kutubxonashunoslikning umumiy asoslari ta'limning globallashuvining universitet kutubxonalari rivojlanishiga ta'sirini aniqlash va tavsiflash imkonini beradi.

Bizningcha ushbu tadqiqot davomida o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi usullar to'plamini qo'llash maqsadga muvofiqdir: umumiy ilmiy (tizimli, modellashtirish, qiyosiy tahlil, shuningdek anketalar ko'rinishidagi sotsiologik tadqiqot usuli), maxsus kutubxonashunoslik (kutubxona statistikasi va hujjatlarini tahlil qilish).

Tadqiqotning nazariy ahamiyati kutubxonashunoslik va unga aloqador fanlarni ta'limning globallashuvi sharoitida universitet kutubxonasi faoliyatini tushunishga yangicha yondashuv bilan boyitishdan iborat. Yuqoridagi faktik materiallar oliy ta'limning yangi paradigmasi asosida universitet kutubxonalarining roli sezilarli darajada oshgani haqidagi bilimlarni kengaytiradi va chuqurlashtiradi.

Ta'limning globallashuvi hozirgi bosqichda oliy ta'limning yeng muhim bo'limlaridan biri sifatida universitet kutubxonalarining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot jamiyatiga o'tish sharoitida universitet kutubxonalari asta-sekin kutubxona va axborot markazlariga aylantirilib, kelajakda global ta'lim makoniga qo'shilishini ta'minlamoqda.

Ta'limning globallashuvi sharoitida universitet kutubxonalari o'quv jarayoniga yordam berish uchun o'quvchilarga xizmat ko'rsatishda parallel texnologiyalardan foydalanishdan iborat yangi axborot va an'anaviy texnologiyalardan foydalanish asosida o'z faoliyatida sifat o'zgarishlarini boshdan kechirmoqda.

Globallashuv sharoitida uzluksiz oliy ta'limning bevosita vositasi bo'lgan universitet kutubxonalari rivojlanishining asosiy tendensiyalari ochiq virtual

muhitni yaratish, fondlarga ochiq kirishni ta'minlash va bilimlarga erkin kirishni ta'minlaydigan moslashuvchan ko'p funktsiyali tuzilmani yaratishdir.

Jamiyatning barcha sohalarini qamrab olgan globallashtirish jarayonlari turli soha olimlarining diqqatini tortmoqda. Globallashtirishning umumiy nazariyasi asta-sekin paydo bo'lmoqda va yangi ilmiy intizom-globalistika allaqachon shakllandi.

Globallashtirish muammolarini birinchilardan bo'lib faylasuflar, siyosatshunoslar, sotsiologlar va iqtisodchilar o'rgandilar. Ularning nuqtayi nazaridan globallashtirish baynalmilallashtirishning eng yuqori bosqichi, uning sifat jihatidan yangi bosqichi sifatida qaraladi. U quyidagi belgilar bilan tavsiflanadi: dunyoni bir butun sifatida tushunish; axborot texnologiyalari inqilobining so'nggi yutuqlari asosida dunyoni birlashtirish; nafaqat mamlakatlarni, balki fuqarolarni ham birlashtirish.

Shunday qilib, zamonaviy insoniyat faoliyatining barcha sohalarining globallashtirish va ayniqsa, axborot makonining globallashtirish mantiqan kutubxona faoliyatining, globallashtirishga olib keladi. Kutubxonalari sektorida ro'y berayotgan globallashtirish jarayonlari hozirda ijobiydir, chunki ular kutubxona faoliyati sifatini oshirishga, uni kutubxonlarni ehtiyojlari va talablariga ko'proq javob berishga va uni global darajaga yaqinlashtirishga yordam beradi.

Universitet kutubxonasi, bir tomondan, ijtimoiy institut bo'lib, zamonaviy global jamiyatda sodir bo'layotgan barcha jarayonlar ta'sirida bo'lsa, boshqa tomondan, u oliy maktabning tarkibiy bo'linmasi bo'lib, hozirgi bosqichda oliy ta'limning rivojlanishini qamrab oladigan barcha tendensiyalarga bog'liq, masalan: talabalar jamoasining ko'payishi, davlat tomonidan moliyalashtirish muammolari, uzluksiz ta'limni rivojlantirish, masofaviy o'qitish, modulli ta'lim.

Universitet kutubxonalari, albatta, bu jarayonda katta rol o'ynashi kerak. Inson salohiyatini rivojlantirish ko'p jihatdan ularning texnik jihozlanishi, kutubxona va bibliografik xizmatlarni o'z vaqtida taqdim etish, intellektual ishlarni tashkil etish uchun qulay muhit yaratishga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бургер И. Организационная структура вузовской библиотеки в условиях формирования информационного общества: дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 // И. П. Бургер. – Новосибирск, 2001. – 270 с.
2. Варганова Г. Библиотечные и информационные исследования в США // Г.В.Варганова; Санкт-Петербургский государственный университет культуры и искусств. – СПб. : Профессия, 2002. – 192 с.
3. Галактионова С. Документные ресурсы вузовских библиотек как компонент образовательно-информационного пространства территории: дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / С.П.Галактионова. – Кемерово, 2004. – 220 с.
4. Генеева Е. Библиотека как центр межкультурной коммуникации. – Москва: РОССПЭН, 2005. – 208 с.
5. Гиляревский Р. Библиотеки и библиотечное дело США. – Москва: Логос, 1992. – 294 с.
6. Дворкина М. Библиотечное обслуживание в вузе: проблемы и новые ориентиры / М.Я.Дворкина // Университетская библиотека на рубеже тысячелетий: выбор пути. – Екатеринбург: УГУ, 1999. – С. 21–23.
7. Емельянов А. Концепция, модели, технология удалённого доступа к информационным ресурсам ИБС // Современные библиотеки в инновационном образовательном процессе. – Тюмень, 2004. – С. 33–37.
8. Еременко Т. Вузовская библиотека России в едином информационном пространстве // Научные и технические библиотеки. – 1998. – № 2. – С. 67–70.